

RAFO BOGIŠIĆ
Zagreb

MATIJA VALJAVEC KAO PRIREĐIVAČ KNJIGA U AKADEMIJINOJ SERIJI «STARI PISCI HRVATSKI»

MATIJA VALJAVEC ALS HERAUSGEBER VON BÜCHERN IN DER SERIE DER AKADEMIE «ALTE KROETISCHE SCHRIFSTELLER»

In seiner Eigenschaft als Herausgeber der Ausgaben Ausserordentlich bedeutender Serie der Akademie «Alte kroatische Schriftsteller» hat sich Matija Valjavec erst angeschlossen, als die Serie schon ziemlich vorangeschritten war und nachdem in den 20 Jahren, von 1869. bis 1888., in 17 Büchern eine Reihe angesehener alter kroatischer Dichter gedruckt worden war. Nach Marko marulić waren das: Šiško Menčetić und Džore Držić, Mavro Vetranović, Nikola Dimitrović, Nikola Nalješković, Petar Hektorović, Hanibal Lucić, Marin Držić, Andrija Čubranović, Mikša Pelegrinović, Sabo Mišetić Bobaljević, Ivan Gundulić, Fran Lukarević Burina, Niho Bunić Babulinov, Maroje Mažibradić, Oracijo Mažibradić, Marin Buresić, Džono Palmotić, Antun Gleđević, Petar Zoranić, Antun Sasin, Savko Gučetić Bendevišević.

Kao priređivač izdanja iznimno značajne Akademijine serije «Stari pisci hrvatski» Matija Valjavec se uključio nakon što je serija bila već dobro krenula i nakon što je u 20. godina, od 1869. do 1888., u 17 knjiga bio tiskan niz uglednih starih hrvatskih pjesnika. Poslije Marka Marulića bili su to: Šiško Menčetić i Džore Držić, Mavro Vetranović, Nikola Dimitrović, Nikola Nalješković, Petar Hektorović, Hanibal Lucić, Marin Držić, Andrija Čubranović, Mikša Pelegrinović, Sabo Mišetić Bobaljević, Ivan Gundulić, Fran Lukarević Burina, Niho Bunić Babulinov, Maroje Mažibradić, Oracijo Mažibradić, Marin Buresić, Džono Palmotić, Antun Gleđević, Petar Zoranić, Antun Sasin, Savko Gučetić Bendevišević.

Valjavec je sudjelovao pri uređivanju-pripremanju triju knjiga. To su: 1. knjiga: SPH XVII.: Djela Jurja Barakovića (1889.), 2. knjiga: SPH XVIII.: Pjesni razlike Dinka Ranjine, vlastelina dubrovačkoga, (1891.) i 3. knjiga SPH: XX.: Crkvena prikazanja starohrvatska XVI. i XVII. vijeka (1893.).

U svima trima knjigama Valjavec je radio na priređivanju teksta i bio pisac predgovora, samo što je u knjizi Jurja Barakovića na priređivanju teksta radio i Pero Budmani.

Budmani je započeo posao oko uređivanja knjige, a Valjavec je intervenirao kad je Budmani prešao na drugi posao. Na kraju uvodnog napisa o Barakoviću Valjavec je napisao: «G. Budmani je priredio za štampu sve do pod konac 138. strane, ostalo je uručio meni, jer je imao odviše prečega posla». Valjavec je nastavio s uređivanjem teksta tamo gdje je Budmani stao (na kraju VIII. pjevanja), a zatim je sastavio i uobičajeni predgovor o autoru, Jurju Barakoviću.

Ovom prigodom najprije ćemo donijeti potrebnu informaciju o tome što je i kako je u priređivanju spomenutih triju knjiga uradio Matija Valjavec, a zatim ćemo u posebnom osvrtu reći nešto o poslu koji je obavio. Jedno i drugo je potrebno da bi se dobio uvid u ovaj dio životnog opusa Matije Valjavca, da bismo tako mogli upoznati i ocijeniti jedan sasvim sigurno značajni element Valjavčeva života i djela.

Pišući o Barakoviću Valjavec podatke o pjesniku donosi prema onome što je doznao iz samog djela te od prethodnika, kao što su F. M. Appendini, Šime Ljubić i N. Horany. Pri tome Valjavec i kritički razmišlja pa na str. VII. ne zna je li Baraković išao u Rim na jubilej 1600. i tamo stalno ostao ili se vratio kući pa opet otišao u Rim.

Govori zatim o tiskanju «Vile Slovinke» i Jarule, ukazavši «kako Draga rapska pastirica» nije prije bila tiskana pa se sada tiska prema rukopisu iz Akademijina Arhiva. Osvrće se i na Horany-ev nesporazum o tobožnjem postojanju još jednoga Barakovićeva djela – «Ljubav».

Izvjješćuje kako «Vilu Slovinke» tiska prema prvom izdanju, samo su neke stranice, koje su se izgubile u egzemplaru Akademijine knjižnice, tiskane prema drugom izdanju – «što je sve dakako svuda na svom mjestu u bilješci naznačeno». I «Jarula» se tiska prema izdanjima već tiskanima, onom iz 1636. i onom iz 1720.

Valjavec misli da je «Vila Slovinke» najbolje Barakovićevo djelo, pa zbog toga pretpostavlja da to nije prvo djelo ovog autora.

Za razliku od Barakovića o Ranjini će Valjavec napisati opširniji predgovor. Oblikovat će ga prema suvremenim pozitivno-filološkim načelima, ponesen uvjerenjem kako je Ranjina jedan od najboljih starijih pjesnika. U tom je smislu svoj uvodni napis naslovio «Riječ o Dinku Ranjini i njegovijem pjesmama hrvatskijem».

Opisujući Ranjinin život oslanja se na Appendinija, spominje zatim Galjufov napis u zborniku «Galleria dei Ragusei illustri» (članak su kasnije prepisivali Gaj i Ban). Dakako, Valjavec punu pažnju posvećuje Ranjininu odlasku u Italiju gdje se afirmirao kao pjesnik. Govoreći o Ranjininim pjesmama spominje mišljenje i rezultate ispitivanja Šafarića, Maixnera, Petračića. Izdanje priređuje prema autorovu prvom izdanju, onom iz 1563., ali poznaje i primjerak iz 1632. koji ima arhiv Akademije. Spominje i Gajevo izdanje iz 1850.

Opširnije se pozabavio prikazom Ranjinine poezije. Nastoji Ranjinine pjesme objasniti, utvrditi im izvor i kvalitetu. U tom pogledu posebno se osvrće na prepjeve s grčkoga i latinskoga pri čemu se služi studijom Franja Maxnera («Prijevodi Dinka Ranjine iz latinskoga i grčkoga jezika») objavljenom u RADU br. 70. Analizirajući Ranjinine pjesme slijedi ocjenu Franja Petričića objavljenu u Izvjješću Senjske gimnazije za godinu 1862. Opširno citira Petračića uočavajući Ranjinin odnos prema prvim dubrovačkim petrarkistima te raznovrsnost karaktera Ranjininih pjesama koje nisu jedinstveno petrarkistički zasnovane i ne predstavljaju tipični petrarkistički kanconijer kao što je to slučaj u Šiška Menčetića i Džore Držića.

U Uvodu u crkvena prikazanja donosi neke osnovne informacije o fenomenu stavljajući dakako u prvi plan radove Alessandra D'Ancone i stanje u pojavi i razvoju odnosnog žanra u Italiji, gdje Valjavec vidi izvore i podrijetlo hrvatskih tekstova. U obzir za tiskanje uzeo je crkvena prikazanja složena za narod, a koja nalazi u dva Akademijina rukopisa (IV. a 47 iz 16. i IV. a 33 iz 17. stoljeća) u kojima potanje govori zadržavajući se na jeziku i ortografiji ističući dakako i poteškoće pri čitanju. Naveo je i redosljed prikazanja donijevši o svakom prikazanju kraću informaciju o mjestu nastanka i podrijetlu odnosnog teksta. Spominje i relevantne hrvatske autore kao što su Sabić Mladinić i Marin Gazarović iz 17. st.

Osvrće se i na probleme utvrđenja autentičnosti teksta, odnosno ispravnosti i vjerodostojnosti rukopisa. Navodeći pojedina pitanja donosi informaciju o odnosu teksta prema sigurnom ili pretpostavljenom talijanskom uzoru. Na kraju spominje analize Armina Pvića i Augusta Leskiena

Doprinos Matije Valjavca u priređivanju-izdanju u seriji »Stari pisci hrvatski« spada među značajniji dio općeg životnog djela ovog znanstvenika, ali je isto tako i važan doprinos u povijesti i trajanju ove iznimno značajne Akademijine serije.

Prije Valjavca Akademijina izdanja u seriji »Stari pisci hrvatskih« priređivali su ili predgovore pisali mahom dobro poznati znanstveni radnici, filolozi i istraživači kao što su Vatroslav Jagić, Milan Rešetar, Ivan August Kaznačić, Đuro Daničić, Šime Ljubić, Franjo Rački, Sebastijan Žepić, Franjo Kuhač, Franjo Petračić, Luko Zore, Armin Pavić, Đuro Körbler i Pero Budmani. Kao što se vidi sve su to i danas u nama poznatoj znanstvenoj historiografiji dobro poznata imena.

Nakon dvadeset godina Akademijine izdavačke djelatnosti starih hrvatskih pisaca pojavio se i Matija Valjavec. Djelovao je u tom poslu samo pet godina, ali je ostavio sasvim ozbiljan i solidan trag, dojam i prilog u dobro poznatoj Akademijinoj seriji. Priredio je tri djela-knjiga koje po nekim elementima spadaju u veoma zahtjevne poslove. To vrijedi za sve tri knjige, svaku dakako na poseban način.

Uključujući se među urednike-priređivače serije »Stari pisci hrvatski« Valjavec se ubrojio među urednike-djelatnike jedne od najvažnijih, ako ne i najvažnije, Akademijine serije u prvim desetljećima njezina djelovanja. Tim činom Valjavec se istovremeno ubrojio među pionire ne samo Akademijina djelovanja nego i pionire važnoga razdoblja u prezentiranju i proučavanju hrvatske književne prošlosti. Tim činom Valjavec je jedan od važnih čimbenika stanovitog razdoblja hrvatske književne historiografije.

Djelovao je prema suvremenim mogućnostima i dostignućima prema dometima i stanju znanosti njegova vremena. Bilo je to vrijeme kad su se hrvatski stari pisci tiskali na pionirskim zasadama crpeći informacije i određujući postupke u okvirima što su ih stvarale biografije, rukopisi i prve filološko-biografske spoznaje. Priređivači su odlazili u arhive, prepisivali i uspoređivali ono što im je bilo pri ruci ili su koristili poznata tiskana djela.

Valjavec nije imao mogućnosti, niti je u to vrijeme to bilo moguće, doći do većeg broja ili do svih postojećih rukopisa, pa onda uspoređivati oblike i varijante.

Ipak u pristupu izdanjima i u rezultatima stanoviti filološki odnos dao je značajnih rezultata na kojima će se bazirati i idući poslovi u ovom pogledu. To jednako vrijedi za upoznavanje tekstova kao i za spoznaju o životu autora.

Pisanju predgovora o autorima Valjavec je prilazio s potrebnom pozornošću i ozbiljnošću. Nastojao je o autoru donijeti sve važne podatke do kojih može doći pa se u

tu svrhu služio literaturom koja je u njegovo vrijeme bila dostupna i nastajala. I u slučaju Barakovića i Ranjine služio se pjesničkim djelima autora jer su obadva ova autora u svojim djelima donosila autobiografskih podataka.

Koliko je mogao, nastojao je u pripremanju tekstova za tisak zadovoljiti suvremenim filološkim zahtjevima koji su baš u njegovo vrijeme bili na visokoj razini. U tu svrhu koristio je rukopisne kodekse, ali i tiskana izdanja odnosnih djela. Vodio je računa o raznim pretpostavkama pa svakome podatku pridaje odgovarajuću važnost. Tako npr. organizira potražnju za pretpostavljenim Barakovićevim djelom «Ljubav», jer je u tom smislu nešto našao u Horany-a, odnosno u objašnjenju Šafarika. Na kraju je siguran da takvo djelo ne postoji, odnosno da je riječ o «Vili Slovinki».

U osvrtima na djela i autore spominje, odnosno dotiče se i nekih fenomena-problema koji su u njegovo vrijeme, a i kasnije, ostali u središtu pozornosti. Tako npr. govoreći o Barakovićevoj bugarščici o majci Margariti spominje postupke, odnose i zanimanje koje u tom pogledu u odnosu na ovu vrstu narodne poezije pokazuju Ivan Kukuljević, Franc Miklošić i Baltazar Bogišić.

Posebno je primijetio razne metričke oblike u pjesnika pa spominje i termine koji se u tom pogledu javljaju. Tako ističe i objašnjava Barakovićeve termine i ritmičke oblike (pisni skupne, osmoredke, zučnopojke, poluredke), posebno govoreći o stihu bugarščice. Napominje kako Ranjina svoj stih zove oranj. Govori i o stihu u prikazanjima. Glede prikazanja ponavlja Pavićevu misao kako hrvatska crkvena prikazanja imaju izraziti pučki karakter, pa zaključuje jednostavno i jednostrano kako time «Naša skazanja gube pjesničku vrijednost i ostaju jedino historičke zanimljivosti».

Kao što smo vidjeli, posebno i najviše se zadržao na lirici Dinka Ranjine. Osvrće se pri tome i na pitanje je li Ranjina pisao pjesme i poslije 1563. kad mu je tiskana «talijanska» zbirka. Raspravlja o Appendinijevoj vijesti kako se pjesnik 1583. g. bio smirio u svom dvorcu u Vručici na Pelješcu, a ponavlja i tvrdnju Ljubića koji (prema Stulliju) kaže da je u Ranjine još ostalo pjesama u rukopisu, za koje, međutim, ne znamo.

U sukladnosti s raspoloženjem u svom vremenu Valjavec uočava i naglašava rodoljubni odnos u pjesnika, posebno očitujući to i naglašavajući u pogledu korištenja i upotrebe jezika. Tako u predgovoru o pjesniku Barakoviću ističe autorov prijekor na račun svojih suvremenika koji su zanemarivali svoj hrvatski jezik, a koristili se «rimskim». Opširno citira Vilu koja kori svoje zemljake jer zaboravljaju svoj jezik: «al oni voliše latinski pogodit. Sramni su možebit jezikom svojime // ter vole govorit svaki čas tujime». Za vrijeme Marula bili su Hrvati doprli «Latinkam do grla», kaže Baraković, a onda «jezik Slovinski// vas nauk od skule promini u rimski».

Prevlast stranog jezika Valjavec osjeća ne samo u književnosti i školi nego i u svakodnevnom govoru. To zaključujemo prema distihu: «a kad smo u tanci, gdi dražih svih dižu // tad moji zemljaci za tuje postižu», nakon čega Valjavec primjećuje; «Sve riječi kojijeh da danas živi ne bi opozvao». Inspiriran Barakovićem Valjavec se, vidimo, dotakao problema višejezičnosti u starijim razdobljima hrvatske književnosti, ali bez želje da se u to pitanje upušta.

Glede Ranjine Valjavec, kao ni cijeli Akademijin pothvat u seriji «Stari pisci hrvatski» ne uzima u obzir djela napisana latinskim i talijanskim jezikom. Trebat će još mnogo vremena da se u hrvatskoj znanstvenoj praksi prihvati spoznaja kako djela starih hrvatskih autora napisana latinskim i talijanskim jezikom spadaju u hrvatsku književnost i hrvatski kulturni korpus isto onako kao i djela napisana narodnim je-

zikom, odnosno kako su i latinski i talijanski jezici mediji hrvatske književnosti i kulture.

Uočavamo Valjavčevu širinu zanimanja glede starih hrvatskih književnika. Zanima ga epski pjesnik čakavske Dalmacije, lirik iz Dubrovnika i zatim dramska stara hrvatska književnost, tj. Crkvena prikazanja.

Može se isto tako uočiti u Valjavca, kao uostalom i u Akademijinu pothvatu u cijelosti, kako se pažnja posvećuje prvenstveno autorima iz dalmatinskih komuna, i to u prvom redu Dubrovčanima, što dakako treba objasniti temeljnim naslijeđem moćne kulturne brazde zacrtane u ilirskom pokretu. Proći će skoro pet desetljeća da se u ovoj seriji, godine 1916., pojavi autor sa sjevera. Matija Antun Reljković pa onda tek 1940. drugi Slavonci (Kanižić, Katančić, Ivanošić).

S druge strane treba u Akademijinu postupku i odnosu vidjeti i nazočan motiv jedinstva zemalja hrvatske Trojednice što je bilo temeljni izraz suvremenog hrvatskog političkog i rodoljubnog koncepta. Praćenje i prezentiranje hrvatskog kulturnog subjekta u cijeloj hrvatskoj znanstvenoj praksi u 19. i 20. stoljeću zasnovano je na načelima utemeljenim i istaknutim u hrvatskom narodnom preporodu iz prve polovice 19. stoljeća. Matija Valjavec u tom pogledu zauzima značajno mjesto

SAŽETAK

Matija Valjavec sudjelovao je i u jednom od najvažnijih pothvata Jugoslavenske (Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti, u izdavanju djela starijih hrvatskih pisaca, u ediciji »SPH«. Sudjelovao je u priređivanju triju knjiga. To su: djela Dinka Ranjine, Jurja Barakovića i crkvena prikazanja. Kao što se vidi riječ je o fenomenima veoma značajnim u životu hrvatske književnosti, o autorima i djelima neposredno povezanima uz temeljna razdoblja hrvatske književnosti: srednji vijek, renesansa i barok. Svojim radom Valjavec je predstavio i različite žanrovske aspekte: dramu, liriku i epiku. Radom na priređivanju izdanja djela iz hrvatske književne prošlosti Valjavec se ubrojio među pionire hrvatske književne povijesti.

ZUSAMMENFASSUNG

Matija Valjavec als Herausgeber von Büchern in der Serie der Akademie »Alte kroatische Schriftsteller«

Matija Valjavec hat auch an einem der wichtigsten Unternehmen der Jugoslawischen (Kroatischen) Akademie der Wissenschaft und der Kunst mitgewirkt; an dem Herausgeben von Werken älterer kroatischer Schriftsteller, in der Edition »Alte kroatische Schriftsteller«. Er hat an der Herausgabe von drei Büchern mitgearbeitet. Das sind Werke von Dinko Ranjina, Juraj Baraković und kirchliche Mysterien. Wie man sehen kann, handelt es sich um Phänomene, die in der kroatischen Literatur sehr wichtig sind, um Autoren und Werke, die unmittelbar verbunden sind mit den grundlegenden Epochen der kroatischen Literatur: Mittelalter, Renaissance und Barock. In seiner Arbeit hat Valjavec auch verschiedene Genreaspekte vorgestellt: Drama, Lyrik und Epik. Durch seine Arbeit an den Herausgaben von Werken aus der kroatischen literarischen Geschichte ist Valjavec zum Wegbereiter der kroatischen literarischen Geschichte geworden.

LITERATURA

U ovoj bibliografskoj bilješci navest ćemo samo najvažnije podatke o jedinicama, one koje su neposredno povezane uz obradu odnosne teme.

Franjo Maria Appendini: *Notizie storico critiche sulle antichità, storia e letteratura de' ragusei*. II. Dubrovnik, 1803,

Galleria di Ragusei illustri. Dubrovnik 1841. Tiskao Fr. Martechini.

Pjesni razlike Dinka Ranjine. U Zagrebu, troškom i tiskom dr. Ljudevita Gaja. 1850.

Šime Ljubić: *Ogledalo književne povijesti jugoslavjske*. Rijeka 1864. – 1869.

Isti: *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*. Beč, 1856.

Franjo Petračić: *Dinko Ranjina, Hrvatski lirik. Izvješće Senjske gimnazije*, 1862.

Pavel Josip Šafarik: *Geschichte der sudsl. Litteratur II. Ilirische und kroatische Schrift*. Prag 1865.

Pjesme Marka Marulića. Skupio Ivan Kukuljević Sakcinski. Tekst za Štampu priredio V. Jagić. SPH 1. Zagreb 1863.

Franc Miklošić: *Beiträge zur Kenntniss der slav. Volkpoesie*. 1. die Volksepik der Kroaten. U: *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften historisch – philologische classe neunzehnter Band*. Beč 1870.

Armin Pavić: *Historija dubrovačke drame*. Zagreb 1871.

Alessandro D'Ancona: *Sacre rappresentazioni dei secoli XIV – XVI*. Firenze. 1873.

Alessandro D'Ancona: *Origini del teatro italiano in Italia*. Firenze, 1877.

Valtazar Bogišić: *Narodne pjesme iz starijeg, najviše primorskih zapisa*. Beograd, 1878. (Majka Margarita, 226.-229).

August Leskien: *Altkroatische geistliche Schauspiele*. Leipzig, 1884.

Franjo Maixner: *Prievodi Ranjine Dinka iz Lat. i grč. Klasike*.

RAD JAZU (HAZU), 70. 1884. Zagreb.

Djela Jurja Barakovića. Priredili P. Budmani i M. Valjavec, SPH, XVII. Zagreb, 1889.

Crkvena prikazanja starohrvatska XVI. i XVII. v. Na svijet izdala HAZU. U Zagrebu, 1893. STARI PISCI HRVATSKI XX.

Pjesni razlike Dinka Ranjine, vlastelina dubrovačkoga. JAZU. SPH. XVII. Zagreb, 1891.

Primljeno: 1998-2-25